

PTICE NA HMELJIŠČIH V SPODNJI SAVINJSKI DOLINI

Birds of the Lower Savinja Valley hop fields

MILAN VOGRIN

Zg. Hajdina 83c, SI-2288 Hajdina, Slovenija, e-mail: milan.vogrin@guest.arnes.si

1. Uvod

O pticah, ki gnezdijo na intenzivno obdelovanih kmetijskih površinah v Sloveniji, je bilo objavljenih bolj malo prispevkov (VOGRIN & VOGRIN 1998, VOGRIN 1999 & 2000A), nobeden izmed njih pa ne govori o pticah, ki bi naseljevale hmeljske površine.

Po podatkih, ki jih navaja Statistični urad Republike Slovenije (1998), je bilo v letu 1997 v Sloveniji nekaj čez 2100 ha hmeljišč. Hmelj je okopavina, ki jo deset do petnajst let gojijo na istem mestu. Za ohranitev strukture in rodovitnosti prsti je potrebno gnojenje s hlevskim gnojem (20 t/ha oziroma 40 t/ha vsako drugo leto; LAMPIČ 1999), pridelovanje hmelja pa naj bi bilo eno izmed najintenzivnejših oblik kmetijske pridelave (SIMONČIČ *et al.* 1996). Na hmeljiščih se uporabljajo tudi velike količine mineralnih gnojil (MAJER 1996) in pesticidov (SIMONČIČ *et al.* 1996). Zato za hmeljišča velja, da so ene izmed najbolj neprijaznih površin za floro in favno.

Namen tega prispevka je predstaviti ptice gnezdilke, ki so bile odkrite na hmeljiščih spodnje Savinjske doline.

2. Opis obravnavanega območja in metoda

Popise sem opravil na 53 hmeljiščih v spodnji Savinjski dolini, in sicer na območju, ki ga omejujejo naslednji kraji: Vransko – Braslovče – Letuš – Žalec – Prebold – Vransko. Po lastni oceni je njihova skupna površina pokrivala okrog 100 ha. Hmeljišča lahko v osnovi razdelimo na dva tipa, in sicer tista z lesenimi drogovi in tista z betonskimi nosilci. Razdalja med nosilci v vrsti znaša 8,5 metrov, med vrstami nosilcev pa 12 metrov. Od roba hmeljišča so nosilci oddaljeni šest metrov, prav toliko pa nosilci merijo tudi v višino. Povprečen obseg lesenih nosilcev v prsni višini znaša okrog 45 cm (vse lastne meritve). Med nosilci je napeljana žica, na katero so pripete najlonske vrvice – vodila, po katerih se vzpenja hmelj. Kot rob hmeljišča sem štel šestmetrski prostor med robom polja in prvimi nosilci.

Na hmeljiščih se pojavljajo nekateri pleveli, kot na primer različne vrste slakov *Convolvulus* spp., navadna zvezdica *Stellaria media*, plešec *Capsella bursa-pastoris* (SIMONČIČ *et al.* 1996), ki privlačijo tudi različne žuželke, ki so lahko hrana pticam, pa tudi sama semena so zanimiva za nekatere vrste ptic.

Hmeljišča z lesenimi nosilci sem izbral naključno. Že predhodno sem izločil hmeljišča z betonskimi nosilci, v katerih ptice ne gnezdijo (lastna opazovanja). Hmeljišča sem pregledoval z roba polja. Pri tem sem si pomagal z daljnogledom in teleskopom. Opazoval sem največkrat iz avtomobila; običajno z dveh do treh točk, ki so obkrožala hmeljišča. Na vsaki točki sem se zadržal do 20 min. S takšno metodo sem zbral predvsem kvalitativne podatke; podatki o številu posameznih gnezdilcev so le groba ocena. Ocenjujem, da sem za posamezno hmeljišče ugotovil vse vrste (ne pa tudi parov!), ki so na njem gnezdile. Opazovanja sem opravil med aprilom in julijem 1998. V tem času hmelj zraste približno do višine 4 – 5 metrov.

Analizo gnezdilke podajam samo za vrste, ki gnezdijo v duplih (primarni, sekundarni in polduplarji). Vsa najdena zasedena dupla sem glede na višino nosilca razdelil v štiri skupine (četrtine): do 1,5 m, 1,5 – 3,0 m, 3,0 – 4,5 m in 4,5 – 6 m.

3. Rezultati in diskusija

V literaturi o gnezdenju ptic na hmeljiščih ni podatkov, sam pa sem odkril šest oziroma osem gnezdečih vrst. Vse vrste, ki so gnezdile na hmeljiščih (brez roba), so gnezdile v duplih; naravnih (nastalih po naravni poti, npr. zaradi odžagane veje, delovanja padavin idr.), duplih, nastalih na hmeljiščih ali že poprej v gozdu, čeprav je slednje manj verjetno, saj hmeljarji postavljajo zdrav les, ali v starih duplih velikih detlov, nastalih na hmeljiščih.

Na 41 hmeljiščih (77%) je gnezdila vsaj ena vrsta, na preostalih nobena. Na nekaterih hmeljiščih je gnezdilo več parov iste vrste ali do tri različne vrste.

Najpogostejši gnezdilec hmeljišč je bil poljski vrabec *Passer montanus*, ki gnezdi skoraj na vsakem

drugem polju (tabela 1). Na hmeljiščih gnezdijo še veliki detel *Dendrocopos major*, sivi muhar *Muscicapa striata*, vijeglavka *Jynx torquilla* in domači vrabec *Passer domesticus*. Na robu hmeljišč sta gnezdila še prosnik *Saxicola torquata* in močvirska trstnica *Acrocephalus palustris* (vsak samo na enem polju). Od skupaj 63 aktivnih dupel jih je bilo kar 92% v zgornji polovici nosilca; v spodnji četrtini ni bilo dupel.

Tabela 1: Gnezdilci na hmeljiščih v spodnji Savinjski dolini (53 pregledanih hmeljišč; okrog 100 ha) ter ocena velikosti populacije, ki gnezdi na hmeljiščih z lesenimi nosilci v celotni spodnji Savinjski dolini

Table 1: Breeders in the Lower Savinja Valley hop fields (with 53 hop fields surveyed; about 100 ha) and estimate of their population size breeding in the fields where only wooden poles are used to support the hop in the whole area of the Lower Savinja Valley

Vrsta / Species	Št. hmeljišč (%) / No. of hop fields (%)	Ocena (pari) / Estimate (pairs)
<i>Passer montanus</i>	22 (41,5)	50 – 100
<i>Sturnus vulgaris</i>	12 (22,6)	20 – 40
<i>Passer domesticus</i>	3 (5,6)	5 – 15
<i>Dendrocopos major</i>	3 (5,6)	5 – 10
<i>Muscicapa striata</i>	2 (3,8)	5 – 10
<i>Acrocephalus palustris</i>	1 (1,9)	1 – 5
<i>Saxicola torquata</i>	1 (1,9)	1 – 5
<i>Jynx torquilla</i>	1 (1,9)	2 – 4

Če so bila dupla detlov na zunanjih nosilcih (ob robovih polj), stoječih pod kotom, so bila dupla na previsni strani nosilca. Glede na lego dupel in izbiro položaja dreves in vej s strani detlov v gozdu lahko z zagotovostjo trdim, da so dupla nastala na hmeljiščih in ne že prej, ko je drevo še raslo.

Čeprav veliki detel živi v različnih biotopih (CRAMP 1985), je na obdelovalnih površinah izredno redek (GLUE & BOSWELL 1994). Pri izbiri gnezdišča ni izbirčen, gnezdilno duplo si naredi tudi v telegrafskem drogu (GLUE & BOSWELL 1994). Kljub obširni analizi gnezdišč pa GLUE & BOSWELL (1994) ne poročata o gnezdenju velikega detla v drogovi na hmeljiščih.

Domači vrabec je poznan kot izredno prilagodljiva vrsta, saj njegova gnezda najdemo na najrazličnejših mestih (SUMMERS-SMITH 1988, INDYKIEWICZ 1990 & 1991, CRAMP & SIMMONS 1994), vendar v literaturi nisem zasledil podatkov o njegovem gnezdenju v nosilcih na hmeljiščih.

Od osmih gnezdilcev sem pri prehranjevanju na hmeljišču opazoval le tri (veliki detel, domači vrabec

in sivi muhar; tabela 2). Druge vrste so se najraje zadrževale na robovih, bodisi na žici, kot na primer rjavi srakoper *Lanius collurio*, bodisi na nosilcih, kot na primer krokar *Corvus corax*. V notranjost hmeljišča je zašlo le malo vrst, na primer turška grlica *Streptopelia decaocto*, kar kaže, da so hmeljišča za večino ptic, vsaj v času gnezdenja, manj privlačna. K takšnemu zaključku nas napeljuje tudi dejstvo, da na hmeljiščih sploh ni bilo talnih gnezdilcev in ptic, ki gnezdiijo v grmovnem pasu in krošnjah.

Tabela 2: Vrste, ki hmeljišča v gnezditvenem obdobju (april – julij) uporabljajo za gnezdenje (B), prehranjevanje (F), počitek (R), pevska mesta (S) in preže (P) v spodnji Savinjski dolini

Table 2: The species using the Lower Savinja Valley hop fields during the breeding season (Apr – Jul) for breeding (B), feeding (F), resting (R), singing posts (S) and lookout posts (P)

Vrsta / Species	Aktivnost / Activity
<i>Buteo buteo</i>	P, R
<i>Falco tinnunculus</i>	P
<i>Asio otus</i>	F
<i>Jynx torquilla</i>	B, S
<i>Dendrocopos major</i>	B, F
<i>Streptopelia decaocto</i>	F, R
<i>Galerida cristata</i>	S
<i>Muscicapa striata</i>	B, F, P, S
<i>Turdus merula</i>	F, S
<i>Acrocephalus palustris</i>	B
<i>Saxicola torquata</i>	B
<i>Lanius collurio</i>	P, S
<i>Sturnus vulgaris</i>	B, S
<i>Pica pica</i>	F, P, R
<i>Corvus corax</i>	P, R
<i>Corvus cornix</i>	F, P, R
<i>Passer domesticus</i>	B, F
<i>Carduelis cannabina</i>	S
<i>Carduelis carduelis</i>	S
<i>Carduelis chloris</i>	S
<i>Serinus serinus</i>	S

Zakaj ptice izbirajo tako intenzivne kmetijske površine, kakršna so hmeljišča, za svoja gnezdišča? Možni sta dva razlaga. V spodnji Savinjski dolini je malo gozda, mejic in dreves, kjer bi duplarji lahko gnezdili (npr. VOGRIN 2000B), kar pomeni, da si morajo ptice poiskati ustrezna druga gnezdišča. Druga verjetnejša razlaga pa je ta, da so se ptice prilagodile novi še neizkoriščeni niši in zasedle prazni prostor.

Zahvala: Iskrena hvala Oscarju Van Rootselaarju (Nizozemska) za koristne podatke in diskusijo ter recenzentoma za koristne pripombe.

Povzetek

V letu 1998 je avtor v spodnji Savinjski dolini pregledal 53 hmeljišč (okrog 100 ha) z lesenimi nosilci in zbral predvsem kvalitativne podatke o pticah gnezdilkah. Ugotovljenih je bilo osem vrst, in sicer veliki detel *Dendrocopos major*, vijeglavka *Jynx torquilla*, škorec *Sturnus vulgaris*, sivi muhar *Muscicapa striata*, poljski vrabec *Passer montanus*, domači vrabec *Passer domesticus* ter močvirska trstnica *Acrocephalus palustris* in prosnik *Saxicola torquata*, ki sta gnezдила na robu hmeljišča. Vsaj ena gnezdeča vrsta je bila ugotovljena na 41 hmeljiščih. Najpogostejša vrsta je bil poljski vrabec, ki je bil odkrit na 22 hmeljiščih (41,5%). Vse gnezdeče vrste na samem hmeljišču so gnezdile v naravnih duplih ali v starih duplih velikega detla. Med 21 vrstami, ki so bile ugotovljene v gnezditvenem obdobju, se jih le nekaj hrani na hmeljiščih.

Summary

In 1998, the author surveyed 53 hop fields (about 100 ha) with wooden poles in the Lower Savinja Valley and gathered a series of mainly qualitative data on the birds breeding there. Eight species were established: Great Spotted Woodpecker *Dendrocopos major*, Wryneck *Jynx torquilla*, Starling *Sturnus vulgaris*, Spotted Flycatcher *Muscicapa striata*, Tree Sparrow *Passer montanus* and House Sparrow *Passer domesticus*, as well as Marsh Warbler *Acrocephalus palustris* and Common Stonechat *Saxicola torquata* that bred on the edge of the hop fields. At least one breeding species was established in 41 hop fields. Most common was the Tree Sparrow *Passer montanus*, which was recorded in 22 hop fields (41.5%). In the hop fields themselves, all breeding species nested in natural cavities or in the old Great Spotted Woodpecker's holes. Amongst the 21 species found in the breeding season, only a few fed in the hop fields.

Literatura

- CRAMP, S. & PERRINS, C.M., eds. (1994): The Birds of the western Palearctic. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 8. – Oxford University Press, New York.
- CRAMP, S., ed. (1985): The Birds of the western Palearctic. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 4. – Oxford University Press, New York.
- GLUE, E.D. & BOSWELL, T. (1994): Comparative nesting ecology of the three British breeding woodpeckers. – *British Birds* 87: 253–269.
- INDYKIEWICZ, P. (1990): Nest-sites and nests of House Sparrow [*Passer domesticus* (L.)] in an urban environment. V: PINOWSKI, J. & SUMMERS-SMITH, J.D. (eds.): Granivorous birds in the agricultural landscape. – Proceeding of General Meetings of the Working Group on Granivorous Birds, INETCOL. Ottawa.
- INDYKIEWICZ, P. (1991): Nests and nest-sites of the House Sparrow *Passer domesticus* (LINNAEUS, 1758) in urban, suburban and rural environments. – *Acta zool. cracov.* 34: 475–495.
- LAMPIČ, B. (1999): Agrarno obremenjevanje okolja Spodnje Savinjske doline z vidika presežkov dušika. – *Geografski obzornik* 46: 13–20.
- MAJER, D. (1996): Dinamika dušika v hmeljnem nasadu na evtričnih rjavih tleh na produ in pesku. – *Hmeljarski bilten* 4 (1995): 35–38.
- RUTGERS, A. (1969): *Birds of Asia*. – Methuen & Co. Ltd., London.
- SIMONČIČ, A., VERONEK, M. & SVET, M. (1996): Zatiranje plevla v hmeljiščih v razmerah omejene rabe herbicidov. – *Hmeljarski bilten* 4 (1995): 66–72.
- SUMMERS-SMITH, J.D. (1988): The sparrows: a study of the genus *Passer*. – T & AD Poyser, London.
- VOGRIN, M. (1999): Ptice gnezdilke na koruznih njivah na Dravskem polju. – *Sodobno kmetijstvo* 32: 115–118.
- VOGRIN, M. (2000A): Le comunita degli uccelli nidificanti nei campi coltivati a barbabietole da zucchero (NE Slovenia). – *Picus* 26: 23–27.
- VOGRIN, M. (2000B): Sove spodnje Savinjske doline. – *Acrocephalus* 21: 43–45.
- VOGRIN, M. & VOGRIN, N. (1998): The bird communities in intensively cultivated fields in Northeastern Slovenia. – *Acta Ornithologica* 33: 173–179.

Prispelo / Arrived: 29.1.2004

Sprejeto / Accepted: 12.7.2004